

Iqlim o'zgarishi: “Yashil iqtisodiyot”ga o'tish zaruriyati va yashil ish o'rinlari

Abdukarimova Munira Muhammad qizi

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Bank ishi fakulteti Bank ishi va auditi

yo'nalishi 1-kurs talabasi

E-mail: muniraabdukarimova905@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada bugun jahon hamjamiyati iqlim o'zgarishlarini insoniyat oldida turgan eng jiddiy muammolardan biri sifatida tan olinganligi va mutaxassislar fikricha, iqlim o'zgarishlarining oldini olish hamda unga moslashish yo'lidagi muhim qadamlardan biri iqtisodiyotni “yashillashtirish”ligini tahlil qilish. Bu borada mamlakatimizda ham amaliy ishlar boshlab yuborilganligi haqida bayon etiladi va qanday chora-tadbirlar rejalashtirilganligi haqida ma'lumotlar beriladi

Kalit so'zlar: Iqlim o'zgarishi, “yashil iqtisodiyot”, atrof-muhitni muhofaza qilish, “yashil” iqtisodiyotga o'tish strategiyasi.

Kirish

So'nggi o'n yil ichida yashil iqtisodiyot rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda barqaror rivojlanish uchun muhim siyosat asosi sifatida paydo bo'ldi. U resurslardan tejamkorroq, kamroq uglerodli, atrof-muhitga kamroq zarar etkazadigan, ijtimoiy jihatdan inklyuziv bo'lgan jamiyatlarni ta'minlash uchun jozibali asosni taqdim etadi. Raqobatchi yashil iqtisodiyot nutqlari o'rtasida keskinliklar mavjud va bir qator turli xil ta'riflar mavjud bo'lib, ularning barchasida katta kamchiliklar mavjud. Bu “zaif”, “transformatsion” va “kuchli” yashil iqtisodiyotning turli xil tushunchalari bilan yanada murakkablashadi. Bir nechta muhim ta'riflar "transformatsion yashil iqtisodiyot" ga

qaratilgan. Ushbu "transformatsiya" ni yoqish va kuzatish uchun iqtisodiy va ekologik o'lchov muhim ahamiyatga ega. Mavjud yondashuvlar hali ishlab chiqilmoqda, mavjud ma'lumotlar yo'q yoki taklif qilingan ta'riflar bilan nomuvofiqlikni ko'rsatmoqda va shuning uchun na samarali qarorlar qabul qilishni, na iqtisodiyotni o'zgartirishga qaratilgan sa'y-harakatlarni qo'llab-quvvatlamaydi. Ushbu sharh ushbu mavjud kamchiliklarni aniqlaydi va yashil iqtisodiyotni o'zgartirish uchun o'lchovlarni takomillashtirish bo'yicha to'rtta umumiy tavsiyalarni beradi, shu jumladan arzonroq, tezroq va kengroq mavjud ma'lumotlar va iqtisodiyot-jamiyat-atrof-muhit o'zaro ta'sirini o'lchash uchun kengroq asoslar. Biz yashil iqtisodiyotni to'g'ri o'lchash taraqqiyotning markaziy o'lchovi sifatida YaIMdan tashqariga chiqish va "transformatsion yashil iqtisodiyot" ni yaxshiroq kuzatishni taklif qila olamiz. Amaliy va nazariy yutuqlar tez rivojlanayotgan iqtisodiyotda barqaror va ayniqsa yashil modelga o'tishni amalga oshirayotgan ilmiy tadqiqotlarning o'sishiga erisha olmadi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti 2030-yilgacha Barqaror rivojlanish kun tartibini qabul qilganidan so'ng butun dunyo akademiklari orasida yashil iqtisodiyotga qiziqish kuchaygan va bu boradagi adabiyotlar ko'payib bormoqda. Ushbu maqola 2016 yildan 2022 yilgacha yashil iqtisodiyot mavzusiga oid tegishli adabiyotlarni umumlashtirish uchun bibliometrik tahlil va tematik tahlil metodologiyasini qabul qiladi desak mubolag'a bo'lmaydi. Endilikda bizning mavzuimizga to'xtaladigan bo'lsak, Xususan, sohaga oid qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. "Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish to'g'risida"gi, "Gidrometeorologiya faoliyati to'g'risida"gi qonunlar, 2030 yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish kontseptsiyasi, 2019-2030 yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi shular jumlasidandir.

Prezidentimizning 2022 yil 2 dekabrda "2030 yilgacha O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha choratadbirlar to'g'risida"gi qarori mazkur jarayonlarning mantiqiy davomi sifatida Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida belgilangan vazifalarning o'z vaqtida ijrosini ta'minlash, "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi doirasida "yashil"

va inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlash borasidagi chora-tadbirlar samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hamda iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida resurslarni tejash yo'lidagi muhim tarixiy hujjat, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Qaror bilan tasdiqlangan 2030 yilgacha O'zbekiston Respublikasida “yashil” iqtisodiyotga o'tish va “yashil” o'sishni ta'minlash dasturida bir qator muhim strategik maqsadlarga erishish ko'zda tutilgan. Xususan, Parij kelishuvi majburiyatlariga sodiq qolgan holda issiqxona gazlarining yalpi ichki mahsulot birligiga nisbatan solishtirma ajratmalarini 2010 yildagi darajadan 35 foizga qisqartirish mas'uliyati yuklatilmoqda.

Ushbu maqsadlar uchun qayta tiklanuvchi energiya manbalari ishlab chiqarish quvvatini 15 GVt.ga oshirish va ularning ulushini elektr energiyasini ishlab chiqarish umumiy hajmining 30 foizidan ko'prog'iga etkazish vazifalari belgilanmoqda.

Sanoat sohasida energiya samaradorligini kamida 20 foizga oshirish, yalpi ichki mahsulot birligiga to'g'ri keladigan energiya sarfi hajmini, shu jumladan, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish hisobiga 30 foiz kamaytirish maqsadlari belgilanmoqda. Shuningdek, iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida suvdan foydalanish samaradorligini sezilarli darajada oshirish maqsadida 1 million gektargacha maydonda suv tejovchi sug'orish texnologiyasini joriy etish yiliga 200 million ko'chat ekish va ko'chatlarning umumiy sonini 1 milliarddan oshirish orqali shaharlardagi yashil maydonlarni 30 foizdan ortiqroqqa kengaytirish, o'rmon fondi zaxiralari ko'rsatkichini 90 million kub metrdan ortiqroqqa etkazish mamlakatda ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Hosil bo'ladigan qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlash darajasini 65 foizdan oshirish esa aholi punktlarining sanitariya va ekologik holatini yaxshilashda zarur tadbir hisoblanadi. Shuningdek, qaror bilan sanoat tarmoqlarida “yashil” iqtisodiyotga o'tish va energiya tejamliligini ta'minlash bo'yicha kontseptsiya, 2030 yilgacha O'zbekiston Respublikasida “yashil” iqtisodiyotga o'tish va “yashil” o'sishni ta'minlash bo'yicha

harakatlar rejasi, 2022–2026 yillarda iqtisodiyot tarmoqlarida yoqilg'i-energetika resurslarini tejashning maqsadli parametrlari ham tasdiqlangan.

Shu bilan birga, hujjat bilan “yashil” iqtisodiyotni joriy etish va uni rivojlantirish bo'yicha vakolatli davlat organlari belgilanib, mutasaddi vazirlik va idoralarning bu boradagi vazifalari aniq belgilab berildi.

Shu o'rinda yuqorida ta'kidlangan muhim maqsadlar yo'lida qator ijobiy ishlar amalga oshirilayotganini qayd etib o'tish lozim. Jumladan, birgina 2022 yilning 9 oyi mobaynida xavflilik darajasi yuqori va o'rta bo'lgan metallurgiya, yog'-moy, energetika va qurilish materiallarini ishlab chiqaruvchi 28 yirik korxonada samaradorligi 95 foizdan kam bo'lmagan 150 ta chang-gaz tozalash uskunasi modernizatsiya qilinishi hisobiga atmosferaga 2,2 ming tonna chiqindi gazlari tashlanishining oldi olindi.

Shunday chora-tadbirlar natijasida so'nggi besh yilda atmosferaga tashlanayotgan tashlanmalar miqdori 11 foiz kamaydi. Atmosfera havosi ifloslanishining oldini olishda ekologik toza transport vositalari sonini oshirish, yoqilg'i sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish muhim ahamiyatga ega. Bu borada ham mamlakatimizda qator ishlar qilinmoqda.

Masalan, elektromobillar soni ortishi yoki Toshkent shahrida elektrobuslarning harakati yo'lga qo'yilgani bunga yaqqol misol bo'ladi. Qayta tiklanuvchi energiya manbalari ishlab chiqarish quvvatini oshirish borasida ham sezilarli natijalarga erishilmoqda. Jumladan, 2021 yilda Karmana tumanida ishga tushirilgan (loyiha qiymati 110 million AQSh dollari, quvvati 100 megavatt) quyosh fotoelektr stantsiyasi energetika tizimidagi birinchi ulkan qadam bo'ldi.

Yiliga 252 million kilovatt/soat elektr energiyasi ishlab chiqaruvchi mazkur fotoelektr stantsiya 30 mingdan ziyod xonadonni quvvat bilan ta'minlash imkonini berishi bilan birga, 80 million kub metr tabiiy gaz tejalishiga zamin yaratadi. Atmosferaga 160 ming tonna issiqxona gazi chiqishining oldi olinadi.

Joriy yilda Nurobod tumanida ham xuddi shunday stantsiya ishga tushirildi. Birlashgan Arab Amirliklarining “Masdar” kompaniyasi tomonidan Navoiy viloyati Tomdi tumanida quvvati 500 MVt. bo'lgan shamol elektr stantsiyasi qurilyapti. Umumiy qiymati 600 million dollarni tashkil etuvchi mazkur loyiha 2024 yil yakuniga qadar ishga tushirilishi rejalashtirilgan. U yiliga 1 milliard 800 million kVt/soat elektr energiyasi ishlab chiqaradi.

Buning natijasida yiliga 540 million kub metr tabiiy gaz tejalishiga erishiladi hamda atmosferaga 720 ming tonna zararli gaz chiqishining oldi olinadi. 2026 yilga borib O'zbekistonda quyosh va shamol elektr stantsiyalarining umumiy quvvatini 8000 MVt.ga etkazish, 2030 yilda qayta tiklanuvchi energiya manbalarining ishlab chiqarish quvvatini 15 GVt.ga oshirish ko'zda tutilmoqda.

Bu o'z navbatida, aholi va iqtisodiyot tarmoqlarining elektr energiyasiga bo'lgan ehtiyojini ta'minlashning yanada yaxshilanishiga imkon yaratishi bilan birga, mintaqada energetik barqarorlikni hamda O'zbekistonning Iqlim o'zgarishlari bo'yicha Parij bitimi doirasida olgan majburiyatlari ijrosini ta'minlashga xizmat qiladi.

Taraqqiyot strategiyasida iqtisodiyotni elektr energiyasi bilan uzluksiz ta'minlash hamda “Yashil iqtisodiyot” texnologiyalarini barcha sohalarga faol joriy etish, iqtisodiyotning energiya samaradorligini 20 foiz oshirish borasida 6 ta aniq vazifa belgilab qo'yilgan.

Ayni paytga qadar esa sanoat sohasida energiya samaradorligini oshirish uchun umumiy qiymati 700 million dollardan ortiq bo'lgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiya jalb qilish hisobiga Toshkent, Buxoro va Xorazm viloyatlarida quvvati 1154 MVt.ga teng 5 ta elektr stantsiyasi ishga tushirilgan. Shu o'rinda Prezidentimizning 2022 yil 9 sentyabrdagi aholi va tadbirkorlik sub'ektlarining qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalanishini davlat tomonidan qo'llabquvvatlash mexanizmlarini joriy etish, energiya resurslaridan samarali foydalanishni rag'batlantirishga qaratilgan “energiya tejoychi texnologiyalarni joriy qilish va kichik quvvatli qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi farmoni bilan belgilab berilgan qator imtiyozlarni alohida qayd etish lozim.

Davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlash hisobiga 2022-2023 yillarda hududlardagi 34 mingdan ortiq ob'ektda, jumladan, 619 “Yangi O'zbekiston” massivi va 28 mingdan ziyod xonadonda muqobil energiya manbalarini joriy qilish, vazirlik va idoralar kesimida 6 mingdan ortiq ob'ektda energiya sarfi hajmida muqobil energiya manbalari ulushini 30 foizga etkazish ishlari amalga oshirilmoqda.

Suv resurslari taqchilligining oldini olish borasida ham tizimli chora-tadbirlar ko'rilmogda. Jumladan, birgina joriy yilda 478 ming gektarda suv tejoychi texnologiyalar joriy etish hisobiga 534 million kub metr suvni iqtisod qilish belgilangan. Bu o'z navbatida, mavjud suv resurslaridan oqilona foydalanish bilan bir qatorda etishtirilayotgan qishloq xo'jaligi mahsulotlari tannarxi pasayishiga xizmat qiladi.

O'tgan yil noyabr oyidan boshlab keng ko'lamda amalga oshirilayotgan “Yashil makon” umummilliy loyihasi doirasida 2021 yil kuz mavsumida 85 million, joriy yilning bahor mavsumida 126,4 million, kuz mavsumida 75 million tupdan ortiq daraxt va buta ko'chati ekildi.

Keyingi besh yilda 1 milliard daraxt va buta ko'chati ekilishi ham shaharlar, mahallalarimizga fayz bag'ishlovchi yangi yashil hududlar barpo etilishi, yurtimiz iqlimini mo'tadil saqlash, pirovardida tabiatimizni asrash, aholimiz salomatligini yaxshilash, xalqimizning farovonligini ta'minlashga xizmat qilishi, shubhasiz.

2022 yilning 9 oyi mobaynida 208 ming gektar maydonda saksovul va boshqa cho'l o'simliklaridan “yashil qoplamalar” barpo etilgan, cho'l o'simliklarining 956,2 tonna urug'i jamg'arilgan. 171 gektar maydonda saksovul va boshqa cho'l o'simliklari niholxonalari tashkil etilgan. 640 gektar maydonda iqlim sharoitiga mos daraxt va buta turlaridan niholxona va ko'chatxonalar, 2,2 ming gektar maydonda yong'oq mevali, shundan 1,5 ming gektar pista, 610 gektar bodom va 130 gektar yong'oq plantatsiyalari tashkil etilgan. 57 gektar maydonda esa 22,8 ming tup bodom ko'chati ekilib, Chorvoq suv omborining tog' va tog' oldi hududlarida ihota (himoya) o'rmonlar, 110 ob'ektning 1,3 ming gektar erida 3,1 million tup tut ko'chati ekilib, ihota daraxtzorlar barpo etilgan.

Shu o'rinda mintaqamizda iqlim o'zgarishlariga sabab bo'luvchi Orol dengizi fojiasi oqibatlarini yumshatish, Orolning qurigan tubini o'rmonlashtirish, Orolbo'yi hududi aholisi farovonligini oshirish bo'yicha ulkan ishlar amalga oshirilayotganiga ham to'xtalish zarur.

So'nggi 4 yil davomida Orolning qurigan tubida qariyb 1,7 million gektardan ortiq maydonga saksoy, cherkes, sho'rga va qurg'oqchilikka chidamli boshqa o'simliklar urug'lari sepildi va ko'chatlari ekildi. Ushbu hududlarda cho'l o'simliklaridan “yashil qoplamalar” — himoya o'rmonzorlari barpo etilishi, o'z navbatida, Orol dengizining suvi qurigan tubidan ko'tarilayotgan qum, tuz va chang zarrachalarining salbiy ta'sirini kamaytirish, global iqlim o'zgarishlari va Orol dengizi qurishining qishloq xo'jaligi rivojlanishi hamda aholining hayoti va faoliyatiga salbiy ta'sirini yanada yumshatish imkonini beradi.

Chiqindilar bilan bog'liq ishlarni tashkil etish va muvofiqlashtirishda yurtimiz hududining 93 foizi sanitar tozalash xizmatlari bilan ta'minlanib, qamrov 2016 yildagiga nisbatan 18 barobar ortgan. 2022 yil 1 oktyabriga qadar chiqindilar bilan ishlash yo'nalishida 79 tuman va shahar xususiy sheriklarga birlashtirilib, uning ulushi 52 foizga etkazilgan. 22 ta chiqindi poligoni rekultivatsiya qilingan, 8 ta poligon yopilgan, chiqindilarni qayta ishlash 29,6 foizga etkazilgan.

Birgina misol. “Chust dpk kompozit” MChJ tomonidan birlamchi va ikkilamchi poliolefin mahalliy xomashyosi va yog'och chiqindilari asosida import o'rnini bosuvchi dekorativ yog'och-polimer kompozitlari ishlab chiqarish texnologiyasini tijoratlashtirish loyihasi amalga oshirilishi natijasida yiliga 120 ming tonnagacha ikkilamchi poliefir va 150 ming tonnagacha yog'och chiqindisi qayta ishlanyapti. 200 ming kub metr arzonlashtirilgan yog'och-polimer kompozit qurilish materiallari ishlab chiqarilmoqda

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak davlatimiz rahbarining 2021 yilda Janubiy Koreyada bo'lib o'tgan “Yashil o'sish va global maqsadlar uchun hamkorlik — 2030” ikkinchi xalqaro sammitida so'zlagan nutqidagi quyidagi iqtibosni keltirish mumkin: “Bugungi kunda ona tabiatning o'zi bizga yo'llayotgan ogohlik qo'ng'irog'iga beparvo bo'lmasligimiz

\kerak. Afsuski, iqlim o'zgarishlari tobora kuchayib bormoqda. Bugun “yashil taraqqiyot” borasidagi maqsadlarga erishish uchun mamlakatlarning harakatlari yanada faol va samarali bo'lishi kerakligiga hech kim shubha qilmayapti. Boshqa choramiz ham yo'q...”.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://parliament.gov.uz>
2. <https://newjournal.org/index.php/new/article/download/5827/5589/7885>
3. <https://lex.uz/docs/-4539502>
4. <https://ebook.tsue.uz/public/ebooks/iqtisodiyot-nazariyasi-rNtfZG4K>